

תוכן העניינים

3	מבוא
4	פרק א'. אברהם פירקוביץ': האיש ומפעל חיו
7	פרק ב'. האוספים של פירקוביץ'
9	פרק ג'. פולמוס מדעי אודות אוספי פירקוביץ'
11	סיכום
12	ביבליוגרפיה

מבוא

במשך מאות שנים היה חצי האי קרים לביתן של קהילות יהודיות שונות. אחת הקהילות המעניינות ביותר בחבל ארץ זה היא הקהילה הקראית שהתיישבה בקרים בכמה גלים בתקופת בימי הביניים. הקהילה הקראית ניהלה קשרים עם קהילות קראיות ברחבי העולם, בעיקר בארץ ישראל ובמצרים (Shapira, 2003b).

בני הקהילה הקראית צברו אוצרות של ספרים יהודיים. אחד אספני הספרים הידועים ביותר היה אברהם פירקוביץ' (1874-1787). פירקוביץ' ערך מסעות בקרים, בקוקוז ובמזרח התיכון במטרה לאסוף ספרים יהודיים נדירים. האוספים של פירקוביץ' כוללים פריטים בעלי ערך לחקר היסטוריה יהודית. אולם ספרי פירקוביץ' עוררו מחלוקת בקרב חוקרי תולדות עם ישראל. פירקוביץ' היה לא רק אספן ספרים וחוקר, אלא גם מנהיגה של העדה הקראית. פירקוביץ' טען כי הקראים התפלגו שהעם היהודי בתקופה שקדמה לישו. הוא ניסה להוכיח כי אבות אבותיהם של הקראים לא השתתפו בהוצאת ישו להורג ולכן אין להחיל על הקהילה הקראית חוקים אנטישמיים שהגבילו את זכויותיהם של יהודי האימפריה הרוסית. עמדה זו גרמה לביקורת חריפה מצד חוקרי היהדות. הם האשימו את פירקוביץ' בסילוף עובדות היסטוריות ואף חשדו כי זייף ספרים וממצאים ארכאולוגיים ואילו אחרים בירכו את פעילותו האספנית של פירקוביץ' על אף שדחו את התיאוריות שלו אודות היווצרות העדה הקראית. העבודה תעסוק באוספים של פירקוביץ', בדרכי צבירתם, תוכנם ומקומם בחקר היהדות. אנסה לבדוק האם יש בסיס להאשמות בזיוף כתבי יד על ידי פירקוביץ'. בלשון אחרת, שאלת המחקר המרכזית היא "האם פירקוביץ' הונע על ידי תפישות אידאולוגיות בפעילותו האספנית?"

פרק א'

אברהם פירקוביץ': האיש ומפעל חיו

אברהם בן שמואל פירקוביץ' (או פירכוויץ'), מכונה אב"ן רש"ף, נולד ב-1787 במשפחה קראית בעיר לוצק (Lutsk) שבמערבה של אוקראינה המודרנית. סמוך לשנת לידתו של פירקוביץ' התרחשו באירופה המזרחית תמורות מדיניות משמעותיות. כתוצאה מסכסוכים פנימיים ומלחמות רבות, המדינה הפולנית נחלשה וחולקה בין שלוש שכנותיה – אוסטריה, פרוסיה ורוסיה. החלוקה בוצעה ב-3 פעימות – בשנים 1772, 1793 ו-1795. ליטא, בלארוס ורוב שטחה של אוקראינה סופחו על ידי האימפריה הרוסית. באפריל 1783 סיפחה רוסיה את ח'אנות קרים, מדינת החסות של האימפריה העות'מאנית. יחד עם שטחים אלה, קיבלה רוסיה אוכלוסייה יהודית רבה, כולל קראים.

ביוני 1794 חתמה הקיסרית יקטרינה השנייה (שנות השלטון: 1762-1796) על צו לפיו ניתנה ליהודים רשות להתגורר באזור מוגבל בלבד (תחום המושב). תחום המושב כלל אדמות פולין לשעבר (ליטא, בלארוס ואוקראינה) וקרים. בראשית הקמת תחום המושב, אף קטגוריה של יהודים לא הורשתה לשבת ישיבת קבע מחוץ לתחום המושב. במרוצת השנים קטגוריות מסוימות (סוחרים עשירים, בעלי השכלה גבוהה וכו') קיבלו רשות להתיישב בפריפריה פנימיות של האימפריה. אולם מעטים בלבד ענו לדרישות השלטונות ורובם המוחלט של יהדות רוסיה היה כלוא בתחום המושב. תופעת תחום המושב בוטלה סופית רק לאחר מהפכת פברואר 1917. ניסיונות בודדים לשפר את מצבם של יהודי רוסיה כשלו מסיבות שונות. יתר על כן, גזירות נוספות הוטלו עליהם (Lindemann, 1997).

הכיבוש הרוסי הביא לשינויים משמעותיים ביחסים בין יהודים רבניים לבין יהודים קראים וחידד את השסעים בין שתי הקבוצות. האליטה האינטלקטואלית של העדה הקראית ניסתה לשכנע את השלטונות הרוסיים להפריד את הקראים משאר יהודי האימפריה ולא להחיל עליהם חוקים המגבילים את זכויות היהודים. המחלוקת בין יהודים רבניים לבין יהודים קראים קיימת מאז ימי הביניים, אך בתקופה זו היא קיבלה צורה חדשה ובמחלוקת זו התגברה אש הרוגו (Lasker, 2012). פירקוביץ' כאחד המנהיגים של העדה הקראית היה בין המשתתפים הפעילים במחלוקת.

אביו של פירקוביץ' עסק בחקלאות והוריש לבנו חלקת אדמה. אברהם הצעיר ניסה לנהל את המשק המשפחתי, אך נכשל ובהיותו בן 25 התחיל ללמוד עברית, תנ"ך וכתבי חכמי הקראים. במהרה נודע פירקוביץ' בשל למדנותו הרבה וב-1818 מונה לתפקיד חזן (רב בעדה קראית) בלוצק. אולם בין פירקוביץ' לבין החזן הראשי של העיר, מרדכי סולטנסקי, התגלע סכסוך שבעקבותיו נאלץ פירקוביץ' לעזוב את עיר מולדתו. ב-1823 הוא התיישב ביבפטוריה שבחצי האי קרים וב-1825 מונה לחזן העדה הקראית של העיר (Harviainen, 2003a).